

УДК [378.147+371.134]:62

Олександр Малярів, асистент кафедри професійної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

У статті розглянуто сутність професійної культури майбутніх інженерів-педагогів, проаналізовано різні підходи щодо трактування поняття “культура”, “професіоналізм”, “професійна культура”.

На підставі аналізу підходів різних дослідників щодо визначення поняття “професійна культура” майбутнього інженера-педагога запропоновано її складові: система цінностей, професійні знання і навички, комунікабельність, здатність особистості до креативного мислення і постійного самовдосконалення та самоосвіти.

Ключові слова: інженер-педагог, культура, професіоналізм, професійна культура.

Літ. 23.

Александр Малярив, ассистент кафедры профессионального образования
Бердянского государственного педагогического университета

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕСИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО ИНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

В статье рассмотрена сущность профессиональной культуры будущих инженеров-педагогов, проанализированы различные подходы к трактовке понятия “культура”, “профессионализм”, “профессиональная культура”. На основании анализа подходов различных исследователей к определению понятия “профессиональная культура” будущего инженера-педагога предложены ее составляющие: система ценностей, профессиональные знания и навыки, коммуникабельность, способность личности к креативному мышлению и постоянному самосовершенствованию и самообразованию.

Ключевые слова: инженер-педагог, культура, профессионализм, профессиональная культура.

Alexander Malyarov, Assistant of the Department of Professional Education
Berdyansk State Pedagogical University

FORMING OF PROFESSIONAL CULTURE OF THE FUTURE TEACHER-ENGINEER

The article considers the nature of the professional culture of the future teachers-engineers, analyzed different approaches to the interpretation of the concept of “culture”, “professionalism”, “professional culture”.

Based on the analysis of various approaches researchers regarding the definition of “professional culture” of the future teacher-engineer offered its components: the system of values, professional knowledge and skills, communication skills, the ability of the individual to the creative thinking and constant self-improvement and self-education.

Keywords: teacher-engineer, culture, professionalism, professional culture.

Постановка проблеми. Нові соціально-економічні умови, інтенсифікація науково-технічного прогресу, розвиток високотехнологічних і наукомістких галузей виробництва висувають перед вищою освітою завдання підготовки фахівців, які б відповідали вимогам суспільства, економіки і виробництва. Сучасний ринок праці вимагає від випускників вузів високої професійної мобільності, активної життєвої та професійної позиції.

Саме тому актуальною є підготовка майбутніх інженерів-педагогів до оволодіння необхідним рівнем професійної культури.

Збільшення інтересу до процесу оволодіння професійною культурою майбутніх фахівців в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів зумовлено низкою причин. Одна з них полягає в

тому, що фундаментальна підготовка майбутнього інженера-педагога може бути досягнута лише за умови уведення широкої гуманізації та гуманітаризації технічної освіти, інша полягає в тому, що чим вище рівень культури людини, тим легше їй вирішувати технічні завдання.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемі професійної культури фахівця присвячено праці багатьох науковців: О. Барабанщикова, Ж. Вітліна, О. Гармаш, І. Зязюна, І. Ісаєва, В. Кременя, Н. Крилова, В. Кудіна, Н. Ничкало, Ю. Палюхи, О. Салтовського, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, В. Ткаченка та інших. Питання формування професійної культури інженера-педагога розглянуто у працях О. Антоненка, А. Ашерова, Р. Горбатюка, А. Горохова, Н. Карчевської, С. Онопченко, Н. Парської,

Г. Сукачової, В. Турянської, В. Шеховцова, Л.В. Штефана та ін.

Метою статті є визначення сутності поняття та особливості формування професійної культури інженера-педагога.

Виклад основного матеріалу. Діяльність інженера-педагога є складним процесом, що передбачає поєднання двох компонентів: власне педагогічного (організацію навчання і виховання) та виробничо-технологічного (розробку виробничо-технічної документації, забезпечення виробничого процесу в майстернях, обслуговування матеріально-технічної бази лабораторій і кабінетів, освоєння нових технологічних процесів і техніки та ін.). Основу такої діяльності становить вирішення педагогічних проблем, а виробничо-технологічний компонент виступає як засіб навчання та виховання. На відміну від праці вчителя, у структурі діяльності майстра і викладача системи професійно-технічної освіти є такі види діяльності, як: професійне виховання учнів, позанавчальна робота щодо підвищення професійної майстерності майбутніх фахівців, встановлення контактів з базовими підприємствами та трудовими колективами під час виробничої практики, забезпечення виробничого процесу, специфічна форма підвищення кваліфікації у вигляді стажування на підприємстві [8].

Серед соціально значимих та професійно важливих якостей особистості інженера-педагога виділяють: професійну компетентність (інженерно-педагогічні знання і уміння, індивідуальний досвід, педагогічну майстерність); професійно важливі якості (активну життєву позицію, динамізм, емоційність, організованість, комунікативність, дидактичність, технічний інтелект, креативність, педагогічний інтелект); психодинамічні характеристики (активність, емоційну стабільність, темп реакції, швидкість вироблення умовних рефлексів). При цьому слід звернути увагу на те, що комунікативність – якість, необхідна для успішного виконання будь-якої педагогічної діяльності, – передбачає товариськість, емоційну експресію, розвинуте мовлення (правильну вимову, логічну стрункність викладу думок), педагогічний такт, здатність “прочитати” душевний стан учня за виразом обличчя, мімікою, жестами [8].

Головна мета діяльності інженера-педагога полягає у навчанні професії і формуванні особистості працівника, що реалізується за рахунок професійної орієнтації, підготовки, підвищення кваліфікації, залучення до громадсько-організаційної праці [8]. Саме тому,

формування професійної культури майбутніх інженерів-педагогів набуває особливого значення.

Аналіз педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що поняття “професійна культура” не є простим механічним поєднанням понять “професіоналізм” і “культура”. Це синтез, який створює нове явище, де поєднуються висока майстерність і загальна культура людини, тому пошуки визначення поняття “професійна культура” необхідно розпочати із з’ясування найважливішої складової даної єдності, тобто з того, що ми розуміємо і який зміст вкладаємо в поняття “культура”. Даний термін широко використовують у різних сферах діяльності та пізнання: у побуті, науці, при характеристиці різних життєвих явищ.

Культура (“cultura”) латинського походження від іменника “кулы” (“cultus”) та дієслова “colo”, що має декілька значень, кожне з яких відзначилося в сучасному звучанні слова “культура”: шанувати, поважати, звертати увагу, звертатися, розуміти, обходитися, прикрашати, ретельно займатися, плекати, обробляти.

У довідковій літературі під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності.

Ю. Лотман вважає, що культура – це складна семіотична система, її функція – пам’ять, її основна риса – накопичення; культура є спільною для певного колективу, групи людей, одночасно проживаючих і пов’язаних соціальною організацією; культура є формою спілкування між людьми [11].

З погляду Т. Парсонса культура – це головна сила, що пов’язує різні елементи соціального світу, або, за його термінологією, системи діяльності. Культура є посередником при взаємодії агентів і об’єднує особистість із соціальними системами [16].

Згідно концепції М. Кагана, сутність культури слід розуміти як певну форму зосередження духовної енергії людства в єдності із сукупністю ідеально-практичних способів і результатів освоєння і перетворення світу [10].

У тлумачному словнику української мови за редакцією В. Дубічинського професіоналізм – це оволодіння основами й глибинами будь-якої професії [19].

Економічний словник окреслює професіоналізм як високу майстерність, глибоке оволодіння професією, якісне, професійне виконання [19].

У енциклопедичному словнику за редакцією В. Ярцева, професіоналізм визначається як особлива властивість людей систематично,

ефективно і надійно виконувати складну діяльність в різних ситуаціях [23].

Т. Аболіна, у своїх працях трактує професіоналізм як сукупність досягнутих індивідом теоретичних знань, практичного досвіду і професійних навиків у визначеній сфері людської діяльності [1].

С. Дружилов переконаний, що у понятті “професіоналізм” відображається ступінь оволодіння людиною психологічною структурою професійної діяльності, яка відповідає існуючим в суспільстві стандартам і об’єктивним вимогам. Професіоналізм людини – це не лише досягнення нею високих виробничих показників, а й особливості її професійної мотивації, ціннісних орієнтацій, сутність праці для самої людини [7].

І. Підласий вважає, що професіоналізм у педагогіці зводиться до здатності передбачати перебіг педагогічних процесів, їх наслідки, враховуючи при цьому вплив багатьох обставин, умов та конкретних чинників. Тобто професіоналізм – це вміння мислити і діяти професійно [14].

За твердженням А. Трудкова, професійна культура – це багаторівневий комплекс, складовими якого виступають [20]:

- система цінностей, що визначає суспільну та індивідуальну значимість засобів, результатів і наслідків професійної діяльності;

- цілепокладання, що характеризує рівень уявлень особистості про норми у сфері професійної життєдіяльності;

- система засобів і методів професійної діяльності, що включає в себе науковий понятійний апарат і знання нормативного використання професійних технологій і розумових операцій з метою перетворення проблемних ситуацій;

- інформаційно-операційні ресурси професійної культури, напрацьовані попередньою практикою;

- об’єкти професійної діяльності, стан яких вимагає певних нормативних змін.

Термін “професійна культура” часто використовують як синонім понять: “педагогічна культура”, “педагогічна компетентність”.

За твердженням О. Ситник, професійна культура педагога включає такі складові, як загальна культура, педагогічна культура, етична культура, естетична культура, філософська культура і т.д. Звідси дослідниця визначає її як сукупність загальної культури особистості та професійних знань за основними напрямками педагогічної діяльності [17].

Д. Чернілевський, аналізуючи професійну культуру, характеризує її як міру і спосіб творчої самореалізації особистості у різноманітних видах

професійної діяльності, спрямованих на освоєння, передачу і створення цінностей і технологій [22].

У свою чергу, Й. Ісаєв вважає, що професійна культура – це спосіб творчої самореалізації особистості викладача в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на освоєння, передачу та створення педагогічних цінностей і технологій [9].

Таким чином, у педагогічній літературі професійна культура має кілька визначень:

- процес розвитку цілісної особистісної структури, критеріями сформованості якої є взаємопов’язані між собою світогляд і методологічне мислення;

- система соціальних якостей, яка забезпечує рівень професійної діяльності та визначає її особистісний зміст;

- системна якість, вихідними елементами якої є знання, практичні уміння і навички, власні соціальні якості, що характеризують ставлення особистості до світу соціальних цінностей.

У науковій літературі достатньо уваги приділено й питанням формування професійної культури студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Г. Сукачова розглядає мовленнєву складову професійної культури інженера-педагога (володіння професійною лексикою, термінологією, різними формами писемного та усного професійного мовлення та ін. [18], О. Антоненко – інформаційну [2], В. Турянська – психологічну [21], А. Горохова – рекреативну [5]; С. Онопченко – екологічну [12]; А. Ашерев, В. Шеховцова – проектну [3].

Зокрема, Р. Горбатюк у своїх дослідженнях визначає професійну культуру як творче бачення та переосмислення проблем, що виникають за умов відсутності цієї культури. Відповідно професійна культура інженера-педагога розуміється, по-перше, як засвоєнні майбутнім фахівцем професійні знання і навички, що органічно поєднуються з сучасними освітніми технологіями та становлять його світогляд; по-друге, як здатність особистості до креативного мислення і постійного самовдосконалення та самоосвіти. Таким чином, культура інженера-педагога передбачає наявність сучасного мислення як передусім уміння правильно і глибоко мислити, самостійно аналізувати явища і процеси, бачити в них головне й особливе, відмовитися від штампів та інерції мислення. Зміст поняття “професійна культура інженера-педагога” безпосередньо визначається особливостями підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах, яка передбачає засвоєння професійних

знань, професійну компетентність, сформованість професійно значущих якостей, що необхідні для участі в професійній діяльності, яку, проте, не можна спрощувати до системи вузькопрофесійних знань, умінь і навичок. Визначаючи не лише пізнавальні інтереси студента, професійна культура обумовлює його світоглядні установки, ціннісні орієнтації, загальне життєве кредо [4].

Є. Дирвук, розглядаючи проблеми підготовки інженерів-педагогів у технічних ВНЗ, дає таку трактовку поняття “професійна культура” (“інженерно-педагогічна”) – це невід’ємна частина загальної та різноманітних професійних культур, що “відображає цілісне інженерно-педагогічне знання, ціннісно-сміслові орієнтири, найбільш прогресивні ідеї, критерії оцінки ефективності, зразки та норми інженерно-педагогічної діяльності, поведінки та спілкування педагога-інженера з представниками інших професійних культур” [6].

Автор наводить складові інженерно-педагогічної культури: [6].

- цілісне інженерно-педагогічне знання (про світ як про комплексну комунікаційну систему, інтегровану практику інженерно-педагогічної діяльності та її суб’єктів);

- духовні мотиви – потреби і ціннісне відношення найбільш гідних представників професійного співтовариства інженерно-педагогічних працівників до себе (професіоналізм, перетворення, взаємодія), до інших людей (відповідальність, гуманізм);

- кращі досягнення (зразки) інтегрованої практики інженерно-педагогічної праці, гідна професіонала поведінка і спілкування з представниками інших професійних культур;

- найпростіші самодостатні норми (норми-цілі), інструментальні (спеціальні і універсальні способи проектної діяльності та алгоритми-орієнтування);

- найбільш співзвучні даній соціокультурній ситуації ідеї акультурації, а також ідеї культурної картини світу інтегрованої практики інженерно-педагогічної праці.

Н. Парська у дисертаційному дослідженні наголошує на терміні “субкультура інженера-педагога”, який авторка трактує як “трансформовану інженерно-педагогічним мисленням складну інтегративну культуру соціального саморозуміння, що включає переконання, цінності, мотиви, соціальні норми, зразки поведінки, традиції і звичаї, що розділяються інженерами-педагогами як професійною групою” [13].

Грунтуючись на зазначених поглядах науковців, можемо стверджувати, що професійна культура майбутнього інженера-педагога включає в себе:

систему цінностей, професійні знання і навички, комунікабельність, а також здатність особистості до креативного мислення і постійного самовдосконалення та самоосвіти.

Висновки. Таким чином, інженерно-педагогічна освіта має враховувати зв’язки інженерної діяльності з навколишнім середовищем, суспільством, людиною, тобто діяльність інженера-педагога детермінується як гуманістична. Особливе місце в цьому процесі належить формуванню відповідного рівня професійної культури, адже саме вона є тією основною характеристикою особистості майбутнього фахівця, яка не тільки буде визначати рівень і якість майстерності в певній трудовій діяльності, але й дозволить молодій людині з творчим підходом ставитися до своєї професії, поважати працю оточуючих людей. Високий рівень професійної культури дозволяє фахівцю володіти ситуацією в будь-яких умовах і при цьому завжди залишатися людиною з великої літери.

1. Аболіна Т.Г. *Прикладна етика: навчальний посібник для студ. вузів* / [Т.Г. Аболіна, В.Г. Нападиста, О.Д. Рихліцька та ін.]; наук. ред.: В.І. Панченко. – К.: Центр учбової літ., 2012. – 391 с.

2. Антоненко О.В. *Формування інформаційної культури майбутнього інженера-педагога у процесі професійної підготовки* / О.В. Антоненко // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2010. – № 2. – С. 118.

3. Ашерев А.Т. *Метод определения содержания и структуры учебного материала, формирующего проектную культуру будущих инженеров-педагогов в процессе систематической подготовки* / А.Т. Ашерев, В.И. Шеховцова // *Проблеми професійної освіти*. – 2009. – №1. – С. 45 – 54.

4. Горбатюк Р.М. *Основні напрямки формування професійної культури майбутніх інженерів-педагогів у контексті Болонського процесу [Електронний ресурс]* / Р.М. Горбатюк // *Проблеми освіти*. – 2007. – Режим доступу: http://library.uipa.kharkov.ua/library/BD/Volopronproz/3 Stati iz periodicheskikh i prodolgaushiesia izdaniy/prob_osv_osn_nap_for.htm. – Заголовок з екрана.

5. Горохова А.П. *Влияние рекреативной культуры на формирование здорового образа жизни будущих инженеров-педагогов в процессе профессиональной подготовки* / А.П. Горохова // *Физическое воспитание студентов*. – 2012. – №6. – С. 53 – 57.

6. Дирвук Е.П. Формирование инженерно-педагогической культуры студентов в техническом университете: автореф. дис. ... на соиск. учен. степ. к.пед.н.; спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Е.П. Дирвук. – Минск, 2013. – 22 с.
7. Дружилев С.А. Психология профессионализма субъекта труда: интегративный подход / С.А. Дружилев // Ежегодник Российского психологического общества: Материалы 3-го Всероссийского съезда психологов: в 8 т. – Т.3. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2003. – 234 с.
8. Зеер Э.Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога. / Э.Ф. Зеер. – Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1988. – 120 с.
9. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы: [учеб. пособ.] / И.Ф. Исаев. – М.; Белгород: [б. и.], 1993. – 219 с.
10. Каган М.С. Философия культуры. / М.С. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 1996. – 415 с.
11. Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре. / Ю.М. Лотман. – СПб.: Искусство-СПб, 1994. – 412 с.
12. Онопченко С.В. Формування екологічної культури у системі підготовки майбутніх інженерів-педагогів [Електронний ресурс] / С.В. Онопченко // Народна освіта. – 2009. – Випуск 2(8). – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/8/statiti/2onopchenko.htm.
13. Парская Н.В. Педагогические условия формирования субкультуры инженеров-педагогов у студентов профессионально-педагогической специальности вуза в процессе изучения дисциплин психолого-педагогического цикла: автореф. дис. ... на соиск. учен. степ. к.пед.н.; спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Н.В. Парская. – Челябинск, 2000. – 24 с.
14. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учебник для студ. высш. учебн. заведений: в 2-х кн. / И.П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 2001. – Кн. 1.: Общие основы. Процесс обучения. – 570 с.
15. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М., 1999. – 479 с.
16. Ритцер Дж. Современные социологические теории. / Дж. Ритцер Дж. – 5-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 688 с.
17. Ситник А. Профессиональная культура учителя: исторические аспекты проблемы / А. Ситник // Школа. – 1998. – №1.
18. Сукачова Г. Професійна культура інженера-педагога: мовленнєвий аспект : збірник наукових праць / Г. Сукачова [за заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Вип. LIV. – Слов'янськ: СДПУ, 2011. – 227 с.
19. Сучасний тлумачний словник української мови 65 000 слів / За заг. ред. філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Харків: ВД "Школа", 2006. – 1008 с.
20. Трудков А.М. Профессиональная культура учителя музыки / А.М. Трудков. – Мурманск: Узд-во МГПИ, 2005. – 143 с.
21. Турянська В.Е. Психологічна культура як чинник успішності професійної діяльності майбутнього інженера-педагога: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. к.психол.н.; спец. 19.00.03 "Психологія праці"; "Інженерна психологія" / В.Е. Турянська. – Харків, 2009. – 20 с.
22. Чернилевский Д.В. Технология обучения в высшей школе. / Д.В. Чернилевский, О.К. Филатов. – М.: "Экспедитор", 1996. – 288 с.
23. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Ред. В.Н. Ярцева – 2-е изд. – М.: Большая Рос. энцикл., 1998. – 685 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2014



“З мудрості випливають наступні три особливості: виносити прекрасні рішення, безпомилково говорити і робити те, що слід”.

Демокрит
давньогрецький філософ-матеріаліст,
засновник атомістичної гіпотези пояснення світу

